

Sygn. akt III CZP 42/17

UCHWAŁA

Dnia 19 października 2017 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Jacek Gudowski (przewodniczący)

SSN Grzegorz Misiurek (sprawozdawca)

SSN Anna Owczarek

Protokolant Bożena Kowalska

w sprawie z powództwa B. sp. z o.o. z siedzibą w K.
przeciwko I. K., D. W., R. K., J. P., J. Z., M. M., J. K., D. G., E. B., J. Ł. i A. P.
o zapłatę,
po rozstrzygnięciu w Izbie Cywilnej na posiedzeniu jawnym
w dniu 19 października 2017 r.,
zagadnienia prawnego przedstawionego
przez Sąd Okręgowy w K.
postanowieniem z dnia 30 marca 2017 r., sygn. akt IV Cz (...),

"Czy w sprawach przeciwko konsumentowi powołanie się przez powoda na miejsce płatności wskazane na wekslu in blanco jest skuteczne dla określenia właściwości miejscowej sądu w oparciu o art. 37¹ k.p.c. w przypadku gdy nie było ono indywidualnie uzgodnione? W przypadku odpowiedzi negatywnej, czy brak właściwości miejscowej w sprawach przeciwko konsumentowi sąd powinien brać pod uwagę z urzędu czy tylko na zarzut pozwanego (art. 202 k.p.c.)?"

podjął uchwałę:

W sprawie z powództwa przedsiębiorcy przeciwko konsumentowi zobowiązanemu z weksla sąd z urzędu uwzględnia nieskuteczność powołania się przez powoda na podstawę właściwości miejscowej przewidzianą w art. 37¹ § 1 k.p.c.

UZASADNIENIE

Sąd Rejonowy w B. w sprawach z powództwa B. spółki z ograniczoną odpowiedzialnością w K. przeciwko I. K. i dziesięciu innym pozwany stwierdził z urzędu swoją niewłaściwość miejscową i przekazał je do rozpoznania Sądom Rejonowym właściwym ze względu na miejsce zamieszkania pozwanych. W uzasadnieniach postanowień wydanych w tym przedmiocie wskazał, że w sprawach z udziałem konsumentów nie ma zastosowania - przewidziane w art. 202 k.p.c. - ograniczenie możliwości badania przez sąd z urzędu swojej niewłaściwości; dotyczy to również sytuacji, w której przedsiębiorca - powołując się na właściwość przemianą - wniósł pozew przeciwko konsumentowi do sądu miejsca płatności weksla (art. 37¹ § 1 k.p.c.). Wyłączenie możliwości takiego badania byłoby sprzeczne z Dyrektywą Rady nr 93/13/EWG z dnia 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich (Dz. U. WE L 95/29; dalej: „Dyrektywa 93/13”).

W zażaleniach na te postanowienia powódka wniosła o ich uchylenie, zarzucając błędne zastosowanie art. 27 k.p.c. zamiast art. 37¹ k.p.c. oraz art. 228 k.p.c. przez bezpodstawne przyjęcie, że powód zawodowo zajmuje się udzielaniem pożyczek. Podniosła przy tym, że uzupełniła weksel *in blanco* przez wskazanie miejsca jego płatności zgodnie z deklaracją wekslową, która nie zawierała w tym zakresie żadnych ograniczeń.

Sąd Okręgowy w K., rozpoznając zażalenia powódki, powziął poważne wątpliwości, którym dał wyraz w zagadnieniu prawnym przedstawionym Sądowi Najwyższemu do rozstrzygnięcia na podstawie art. 390 § 1 k.p.c.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Zgodnie z art. 37¹ § 1 k.p.c., powództwo przeciwko zobowiązanemu z weksla lub czeku można wytoczyć przed sąd miejsca płatności. Przepis ten, podobnie jak pozostałe przepisy o właściwości przemiennej, stwarza dla strony powodowej istotne udogodnienie; może ona - według własnego uznania - wybrać jako sąd miejscowo właściwy inny sąd niż ten, który jest właściwy według przepisów o właściwości ogólnej i skierować sprawę do sądu korzystniej dla siebie

położonego, pozbawiając równocześnie pozwanego dogodności polegającej na prowadzenie procesu przed sądem jego miejsca zamieszkania, pobytu lub siedziby (zob. uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego - zasada prawna - z dnia 10 maja 1982 r., III PZP 12/82, OSNCP 1982, nr 11-12, poz. 159). Określa on właściwość przemienną sądu w sprawach, w których dochodzone są roszczenia z weksla lub czeku, bez żadnych ograniczeń podmiotowych i niezależnie od rodzaju postępowania procesowego. Rodzi to wątpliwości, czy skuteczność skorzystania przez przedsiębiorcę z tego udogodnienia w sporze z konsumentem zobowiązanym z weksla podlega kontroli sądu oraz czy kontrola ta może zostać przeprowadzona z urzędu, skoro art. 202 zdanie pierwsze i drugie k.p.c. dopuszcza ją tylko w odniesieniu do niewłaściwości niedającej się usunąć za pomocą umowy stron. Źródłem tych wątpliwości - co trafnie zostało dostrzeżone przez Sąd Okręgowy - jest implementacja do polskiego prawa cywilnego Dyrektywy 19/13.

W Dyrektywie tej za obowiązek Państw Członkowskich uznano zapewnienie eliminowania z umów zawieranych z konsumentami nieuczciwych warunków, zdefiniowanych jako warunki umowne, które nie były indywidualnie negocjowane a mogą być uznane za nieuczciwe z uwagi na sprzeczność z wymogami dobrej wiary oraz powodowanie znaczącej nierównowagi wynikających z umów praw i obowiązków stron ze szkodą dla konsumenta (art. 3 ust. 1 w związku z art. 2 lit. a). Za niewynegocjowane indywidualnie uznano przy tym warunki sporządzone wcześniej, na których treść konsument nie miał wpływu, zwłaszcza, jeżeli zostały przedstawione konsumentowi w formie uprzednio sformułowanej umowy standardowej (art. 3 ust. 2). W art. 6 przyjęto, że na mocy prawa krajowego nieuczciwe warunki w umowach zawieranych przez sprzedawców lub dostawców z konsumentami nie będą wiążące dla konsumenta, a umowa w pozostałej części będzie nadal obowiązywała strony, jeżeli jest to możliwe po wyłączeniu z niej nieuczciwych warunków. Przykładowy (niewyczerpujący) wykaz takich warunków zamieszczono w załączniku do Dyrektywy; wymieniono w nim m.in. wyłączenie lub ograniczenie prawa konsumenta do wystąpienia z powództwem lub skorzystania z innego środka zabezpieczającego, zwłaszcza zaś żądanie od konsumenta poddania sporów wyłącznie pod arbitraż nieobjęty przepisami prawa, bezprawne

ograniczenie dostępności dowodów lub przerwienie na konsumenta ciężaru dowodu, który w związku ze stosowanym prawem powinna dostarczyć druga strona umowy (pkt 1 lit. q).

Implementacja Dyrektywy 93/13 do krajowego porządku prawnego, dokonana ustawą z dnia 2 marca 2000 r. o ochronie niektórych praw konsumentów oraz odpowiedzialności za szkodę wyrządzoną przez produkt niebezpieczny (Dz. U. Nr 22, poz. 271 ze zm.), skutkowałą zmianą treści art. 385¹ i art. 385² k.c., dodaniem art. 385³ k.c. oraz wprowadzeniem przepisów regulujących postępowanie w spawach o uznanie postanowień wzorca za niedozwolone (art. 379³⁶ - art. 379⁴⁵ k.p.c.). W kontekście rozstrzyganego zagadnienia prawnego na uwagę zasługuje brzmienie art. 385³ pkt 23 k.c., zgodnie z którym w razie wątpliwości uważa się, że niedozwolonymi postanowieniami umownymi są te, które wyłączają jurysdykcje sądów polskich lub poddają sprawę pod rozstrzygnięcie sądu polubownego polskiego lub zagranicznego albo innego organu, a także narzucają rozpoznanie sprawy przez sąd, który wedle ustawy nie jest miejscowo właściwy.

Spory z udziałem konsumentów, do których zastosowanie znajdują przepisy wprowadzające powołaną Dyrektywę, wszczęte po dniu 1 maja 2004 r., zyskały walor spraw o charakterze wspólnotowym. Obliguje to sądy krajowe do uwzględnienia Dyrektywy 93/13 oraz jej wykładni dokonanej przez Trybunał Sprawiedliwości w sposób zapewniający skuteczność ochrony (*effet utile*) przyznanej konsumentowi przez prawo wspólnotowe.

Trybunał Sprawiedliwości w swoim orzecznictwie wielokrotnie wskazywał na obowiązek sądu krajowego działania z urzędu w sprawach z udziałem konsumenta w celu zapewnienia efektywności Dyrektywy (zob. wyroki: z dnia 4 czerwca 2009 r. w sprawie *Pannon GSM*, C-243/08, Dz. Urz. UE C 180 z 1 sierpnia 2009, s. 25), z dnia 27 czerwca 2000 r. w połączonych sprawach *Océano Grupo Editorial* i *Salvat Editores*, C-240/98 - C-244/98, ECR 2000, s. I-4941; z dnia 26 października 2006 r. w sprawie *Mostaza Claro*, C 168/05, Zb. Orz. 2006, s. I 10421 i z dnia 21 listopada 2002 r. w sprawie *Cofidis*, C 473/00, ECR 2002, s. I 10875). W pierwszym z powołanych orzeczeń Trybunał podkreślił, że postanowienia Dyrektywy nie tle uprawniają, ile wręcz nakazują

sądom krajowym działanie z urzędu również w sytuacji, w której przepisy prawa krajowego wyłączają taką możliwość; sąd krajowy powinien uwzględnić fakt, iż warunek, który bez uprzednich negocjacji indywidualnych został włączony do umowy zawartej pomiędzy sprzedawcą lub dostawcą a konsumentem i który przyznaje wyłączną właściwość miejscową sądowi, na którego obszarze właściwości znajduje się siedziba przedsiębiorcy, może zostać uznany za nieuczciwy. Nawiązując do swojego stanowiska wyrażonego w sprawie *Océano Grupo Editorial i Salvat Editores*, wskazał, że za niedozwolone może zostać uznane postanowienie umowne zobowiązujące konsumenta do poddania sporu pod rozstrzygnięcie sądu, który może być położony daleko od jego miejsca zamieszkania. Może to uczynić trudnym (uciążliwym) stawienie się konsumenta przed sądem. W sporach dotyczących niewielkich kwot pieniężnych relatywny koszt stawiennictwa konsumenta przed sądem może go zniechęcić do skorzystania z przewidzianych w prawie środków ochrony prawnej. Takie postanowienie umowne mieści się w kategorii postanowień wymienionych w § 1, lit. q Załącznika do dyrektywy 93/13; pozwala przedsiębiorcy toczyć spór związany z prowadzoną działalnością przed sądem miejsca jego siedziby, co ułatwia mu stawiennictwo przed sądem i czyni dla niego postępowanie mniej uciążliwym.

W braku stosownych uregulowań wspólnotowych, właściwymi przepisami postępowania służącymi ochronie praw jednostek, wynikających z prawa wspólnotowego, są - zgodnie z zasadą autonomii proceduralnej Państw Członkowskich - przepisy wewnętrzne tych Państw. Autonomię proceduralną w sferze sądowego stosowania krajowego prawa procesowego ograniczają wypracowane przez orzecznictwo Trybunału Sprawiedliwości zasady określone w formule *Rewe/Comet* (zob. wyroki: z dnia 16 grudnia 1976 r. w sprawie 33/76, *Rewe - Zentralfinanz eGet Rewe - Zentral AG p.Landwirtschaftskammer für das Saarland* (dalej jako *Rewe I*), ECR 1976, s. 1989; wyrok z dnia 16 grudnia 1976 r. w sprawie 45/76, *Comet BV v. Produktschap voor Siergewassen*, ECR 1976, s. 2043); chodzi tu o zasadę ekwiwalentności, zgodnie z którą krajowe reguły proceduralne nie mogą być mniej korzystne dla dochodzenia roszczeń opartych na prawie wspólnotowym niż dla podobnych roszczeń opartych na prawie krajowym oraz zasadę efektywności, według której krajowe reguły proceduralne nie mogą

w praktyce czynić niemożliwym lub nadmiernie utrudnionym dochodzenie roszczeń opartych na prawie wspólnotowym.

W świetle postanowień Dyrektywy 93/13 oraz wskazań dotyczących ich wykładni, wypracowanych w orzecznictwie Trybunału Sprawiedliwości, nie sposób przyjąć, że uznanie przez sąd klauzuli prorogacyjnej za niedozwolone postanowienie umowne może nastąpić jedynie na zarzut pozwanego konsumenta. Bezskuteczność niedozwolonych klauzul umownych wynika z samego prawa. Sąd krajowy ma zatem obowiązek w każdej konkretnej sprawie z udziałem konsumenta dokonać z urzędu oceny tych klauzul w zakresie, w jakim rzutują one na jego właściwość. Stosowanie w tych sprawach reguły odmiennej, przewidzianej w art. 202 k.p.c., czyniłoby korzystanie z ochrony prawnej przyznanej konsumentowi przez prawo wspólnotowe nadmiernie utrudnionym. Należy pamiętać, że obowiązkiem sądów jest interpretowanie prawa krajowego zgodnie z prawem wspólnotowym (zgodnie z brzmieniem i celem dyrektyw).

Wątpliwości Sądu Okręgowego dotyczą sytuacji, w której umowa przedsiębiorcy z konsumentem nie zawiera klauzuli prorogacyjnej, ale reguluje związany między nimi stosunek prawny w sposób umożliwiający przedsiębiorcy - bez indywidualnego uzgodnienia - pełną swobodę w zakresie wskazania miejsca płatności weksła, a w konsekwencji wybór dogodnego dla siebie sądu właściwego do rozpoznania ewentualnego sporu np. sądu działającego w pobliżu siedziby powodowego przedsiębiorcy, znacznie oddalonego od miejsca zamieszkania pozwanego konsumenta. Z ustaleń tego Sądu wynika bowiem, że deklaracja wekslowa, której treść nie była negocjowana indywidualnie, pozostawiała powodowi pełną swobodę w zakresie uzupełnienia weksła przez wskazanie miejsca jego płatności.

Nietrudno zauważyć, że taki sposób ukształtowania łączącego strony stosunku prawnego jest - w zakresie skutków odnoszących się do właściwości sądu - tożsamy z sytuacją, w której strony posłużyły się niedozwoloną klauzulą prorogacyjną. Jest on przy tym często wykorzystywany przez przedsiębiorców w stosunkach z konsumentami, co w rzeczywistości ogranicza możliwość rozpoznania sporów wynikających z tych stosunków przez sąd właściwy ze względu na miejsce zamieszkania konsumenta.

Skoro postanowienia porozumienia wekslowego, kształtując treść umowy zawartej pomiędzy przedsiębiorcą a konsumentem, rzutują na właściwość sądu, to podlegają one w tym zakresie kontroli - w płaszczyźnie art. 385¹-385³ k.c. - przeprowadzanej przez sąd z urzędu. Przyjęcie odmiennego zapatrywania nie zapewniałoby efektywności prawu wspólnotowemu; przeciwnie, prowadziłoby do istotnego - niczym nieusprawiedliwionego - ograniczenia ochrony konsumenta w sprawach opartych na zobowiązaniu wekslowym.

Należy więc uznać, że również w rozważanym przypadku sąd zobowiązany jest z urzędu dokonać oceny skuteczności powołania się przez przedsiębiorcę na podstawę właściwości miejscowej przewidzianej w art. 37¹ § 1 k.p.c.

Z tych względów Sąd Najwyższy na podstawie art. 390 k.p.c. rozstrzygnął przedstawione zagadnienie prawne, jak w uchwale.

jw

r.g.